

C

kicsinyítés, kicsiség, rövidség, keskenység; (apró) új hajtás

Régies írásmódjai: Cz, Tz. Rovásjele (↑) a magból kiserkenő apró, új hajtás, a *cika* képét ábrázolhatja, szemléltetve a hang alapérteményét. Elegyült hangzó, ejtése hasonló a T és Sz együttes kiejtéséhez s gyakran fel is cserélődik velük; értelménye – és vélhetően rovásjele – is ezt tükrözi.

A nyelvhát eleje a fogmederrel (részben a fogínnyel) viszonylag kicsiny területen szűk zárat alkot, ami igen rövid idő múlva részbe megy át, így a levegő egy rövid cöccögő hang kíséretében, gégerezgetés nélkül kiáramlik. Zöngés párja: Dz.

KÖZVETLEN HANGUTÁNZÓK, HANG(ULAT)FESTŐK

C

c-c-c v. **cöcc** [(leginkább kettőzötten ejtik; igeiként: *cöccög*) lekicsinylést, becsmérést, illetőleg meglepődést kifejező indulatszó];

cic v. **cinc** [némely apróbb négylábú állatok, pl. egerek, patkányok, ürgék, macskák hangját idéző gyök, illetve ilyen állatokat hívó, csalogató szavakat fejez ki; v.ö. orrhang betoldással is elterjedt; a csintalankodó kisgyerekek nevetgélését, neszezését is így hívják], **ciceg** v. **cincog** [vékony, egérszerű hangon szól], **cinka** [(csángó) süldő leány, 16 évesnél fiatalabb kisleány¹; v.ö. *cenke*, *cinke*], **cinka**, **cinkó**, (tokaji tsz.) **ciku**, **cikus** v. (kiskunsági tsz.) **coca** [kisdisznó, süldő malac; v.ö. *koca* (nőstény disznó), *kanca* (nőstény ló); **szlovák *cinku* (kismalac)**], **cince**, **cinke** v. **cinege**, **cenege** [1. kicsiny testű énekesmadár; 2. cingár, nyápic ember tréfás elnevezése; v.ö. *zen-* gyök (*zeng*, *zene*); **latin *sono*, *tono*, *tinnio*, *szanszkrit tan* (zeng)**], **cenk**, **cenke** [1. kutyakölyök, oroszlánkölyök; 2. legény, ifjonc, újonc; v.ö. *cinka*, *cinke*, *cenege*, *zsenge*, *gyenge*; **török *gends*, német *jung* (fiatal)**], **cín** v. **cín** [kékesfehér, fényes és nyújtható fém, mely midőn hajtogatják, különös cin forma hangot ad; más néven: ón; v.ö. **német *Zinn*, holland, dán, angol *tin*, latin *stannum*, francia *estan*, *etain*, spanyol *estano***], **cintányér** [cinből készült tányér], **cinakna**, **-bánya** [fehérrónnal vagy eszereket rejtő akna, bánya], **cines** [cinmíves, ónöntő szakember], **cinez** [ónnal bevon], **cinkoh** [kemence, melyben a cint az idegen ércvegyületektől elválasztják];

cá, co v. **cu, cú** [házi állatokat, különösen lovakat és kutyákat finoman, apránként menésre, mozdulásra nógató, toszogató szócska; v.ö. *to-* gyök, *tol*, *tosz*], **coki** v. **cuki** [harmadnap (illetlenül túl soká) maradt) vendég, akit meneszteni kívánunk már (*co ki*, *co kifelé*)], **cocó** [ló, csikó gyermeknyelven; v.ö. *coca* (kisdisznó), *paci*], **coci** [a nyájtól eloldalgott malacoknak mondott szó: *coci ne!*; v.ö. *coca*], **cohol** v. **cokigat** v. **cukigat**, **cukiztat** [távozásra buzdít, űz], **cokipohár** [a távozó egészségére ivott áldomás, búcsúpohár], **cukikása** [vendég elmenetele előtt adott kásaétel], **cucul**, **cúgat** [nyelvvel csettintgetve haladásra nógat (lovat)];

cuc [1. a szájnak szűkebb, hegyesebb csücsörödése, csucsorodása, szívás, szopás, csókolás alkalmával; 2. leányok fonóházi vendégsége, melynek során a fonó leány a szösz vagy csöpút meggyújtja, s szájával cucorog hozzája; v.ö. *cupp*], **cuca** [csókolnivaló, kedves], **cucor** v. **cucorka** [1. szűkre és gömbölyűre összehúzott, csókra hajló száj; 2. vakarcs; 3. (kedves, csókolnivaló) pünkösdi királyné, kisleány], **cucorodik** [száj csókra csucsorodik; v.ö. *csucsor*], **cucorít** v. **cuporít** [száját csókra összehúzza],

¹ Duma-István-András: [Csángó mitológia](#), Havas Kiadó, 2005; 34-35. oldal

cucorkál [fonóházi leány a csöpű meggyújtásából jövendöl, hogy férjhez megy-e], **cuca**, **cucli** v. **cumi** [1. csecsemők szopási ingerét kielégítő kellék (régén rongyból, ma gumiból); 2. tömlő, melyből tejet vagy más tápláló folyadékot szívnak a csecsemők; a szopás közbeni hangokból adódik a név];

C+B

cebeg [vacogva szepeg, azaz félelem vagy hideg miatt reszketve, zaklatottan lélegzik; v.ö. *szepeg*; *német zappeln* (ficákol, izeg-mozog)];

cibe (csangósan, palóczosan) v. **csibe** (elterjedtebben) [tyúkfiai neve, jellegzetes cipogó v. csipogó hangjukból eredően];

cibere v. **cibre** [gyümölcsből és besavanyított korpából készült, tormával, olajjal, tojással fűszerezett böjti savanyú leves; valószínűleg a *cefre* alakváltozata, és a fővő leves vagy lekvár bugyborgó hangját imitálja];

C+F

caf [elvont hangutánzó gyök, a sűrű fűben vagy sárban taposás, tiprás hangját idézi, értelményében pedig az apró, pici darabkák fityegését, ficegését fejezi ki; v.ö. *cáf*, *caplat*, *cupp*, *tapos*, *tipor*], **cafós** v. **cafatos** v. **cafrás** [mocskos, lustos, nedves, harmatos; fityegő rongyokkal dísztelenített], **cafát** [ruhára tapadt víz, sár, locspocs a ruhán, midőn általázott, sárossá lett vagy a használatból szétszakadozott; 2. szélesebb ért. bármi lógó, fityegő dolog a ruhán, szakadozott rongy], **cafátol** [sárban lépkedve a ruháját mocskossá teszi, rongyokra szakgatja], **cafka** [(székely tsz.) 1. szénás, szalmás szekeret, vagy kazalt, asztagot leszorító rúd, nyomórúd; 2. szajha, riherongy nőszemély – v.ö. *cafra*], **cafog** [sárban, lucsokban jár, tapos], **cafol** [holmi szárán álló növényeket, pl. fűvet, gabonát lábával tapos, letipor], **cáf** [a működő észnek fegyvere, eszköze ellenérvek, ellenokok felhozatalára], **cáfok** [ellenok], **cáfol** [1. vmely állítást helytelennek, hamisnak, alaptalannak bizonyít, mintegy letiporva, sárba tiporva, pocsékká téve, meggyalázva a másik érveit; v.ö. *olasz zuffa*, *angol scuffle* (viaskodik); 2. (Erdélyben) korhol, gyaláz, gazol; 3. (Csallóközben) hátrál a ló], **cáfolás** [a szónoki beszédnek egyik része, melyben a szónok az ellengördített, ellenvetett vagy ellenvethető nehézségeket önmaga, vagy maga is előadja, és legott alapjaikból kiforgatja; v.ö. *latin confutatio*], **cáfolat** [azon okoknak és okoskodásoknak összessége, melyekkel valamely állításnak helytelen, hamis, alaptalan voltát megmutatjuk], **cafra**, (becézve:) **cafri**, **cofri**, **cafrinka**, **csafrinka** [ringyó, csapodár, gyanus hirben álló leány, lotyó; a becézett alakokat csintalan kislányokra is mondják; v.ö. *czavira*, *czevere*], **cafrag**, **cafrang**, **cifrang**, **caprang** [1. fityegő, lógó czifraság, ékességül valamely ruhán, szerszámon (különösen lószerszámon), rojt, sallang; 2. átv. ért. vmely folyamat jelentéktelen toldaléka, az egészhez lazán kapcsolódó része, kicikornyázott vége; v.ö. *csábrág*, *csaparak*, *sabarak*, *zsabrák* (fityegő, sallang a lószerszámon); illetve *cifra* (ékesség); *horvát-szerb caprag*, az *orosz cseprak*, a *német Schabracke*, *francia chabraque*, *oszmán-török çaprak* (nyeregtakaró, lótakaró) – ezek az MTESz szerint is feltehetően a magyar szó átvételei];

cefre [pálínkfőzésre öszvecsomosolt gyümölcs, amelynek ceffegő, caffogó, cuppogó hangot ad, midőn megnyomkodják; v.ö. *caf*, *cafát*];

cifra [1. számvetési jel, számjegy; 2. nulla, zéró; 3. díszítés, ékesség, cikornya; 4. (jelzőként) feltűnően ékes, bonyolult mintázatú, tiritarka, túl vegyes színezetű; 5. bonyolult (tánc)mozdulat; eredete: minden bizonnyal a firkantás, írás, rajzolás hangjából; v.ö. *firka*, *cikornya*; *török zarif*, *olasz cifra*, *francia chiffre*, *német Ziffer*], **ciframénes** [válogatott, vegyes kancákból alkotott tenyésző ménes];

cufkál [(erdélyi szó) tépked];

C+G

cige v. **cége, cégela** [(székelyeknél) kecskehívó szó; v.ö. *gica* (kecskegida), *kec ki* (kecske szólítása), *cigája*], **cige ne** [kecskeriasztó szó];

cigája v. **cigálya** [kis-közepes testű, ellenálló, edzett igen élelmes őshonos székely juh fajta, a keleti vadjuh vagy az arkal leszármazottja; a kosok szarvtalanok vagy csigás alakú szarvat viselnek; a nőtényeké a kecskékhez hasonló, sarlósan csavarodó; v.ö. *cige* (kecskehívó szó), *csiga*; **óbabeloni šeg** v. **šegbar** (hegyi kecske), szláv *kaza*, német *Geiss* v. *Ziege* v. (tsz.) *Goas* (kecske), *Zachel* (cigálya)];

C+H

cih v. **cüh** [erőlködő, apránkénti lélegzés hangja terheltség, cipekedés alkalmával], **ciha** [(dunántúli tsz.) dunyha, ágynemű huzata a felhúzásának sajátnevé, illetve emberekből kiváltott nehézkes hangjaiból], **cihelődik** v. **cühölődik** [(dunántúli tsz.) nehézkesen, álmosan, csupán apró mozdulatokra képesen, nyugősen sóhajtozva öltözködik, készülődik; v.ö. német *ziehen* (hosszúra nyúlik, költözik)], **cihog** [gyermek módjára nevet, vihog], **cihol** v. **csahol** [így szól az eb, midőn a vadat aprókat lélegezve üzi];

C+K

cak-cak v. **cik-cik** [nyeldekléssel keltett hang; v.ö. *cikákol*], **cakó** [gólya; v.ö. latin *ciconia* (gólya)], **cikákol** [mohó evésből, nyeldeklésből fakadóan köhögve fuldoklik, akár a csecsemők v. kismacskák];

cők [(erdélyi szó) kovász, kenyér-élesztő tészta; hagyományosan zsályával, virágokkal és hagymával csinálták; vélhetően a teknőben verés, keverés hangjaiból adódik a neve; népi magyarázat szerint a kovászt készítő asszonyok ajkukkal csücsörítve *cö-cö* hangokat adtak közben;² v.ö. német *zeugen* (alkot, teremt)]

cúka [(Baranya m.) zsákocska; v.ö. *cula*];

C+L

cölönk, cölömp v. **colonk** [megfordítva is mondják: **kölöncz, koloncz**; 1. kis karó vagy fácska, milyent a komondorok, juhász kutyák nyakára akasztanak, hogy futni ne tudjanak, hogy az ocsú nyulakat el ne fogdozzák; v.ö. *cövek*; 2. kankalékos kút gémjének farára akasztott nyomtaték, hogy a veder könnyebben feljöjjon; nevét vagy tompán kongó zörgő hangjától vette, vagy *kol* (am. ide-oda mozog) gyöktől; 3. hitvány ember; 4. lecsüngő cifraság; e két jelentés tekintetében v.ö. *celecula, condora, csüng*];

cula, cula, culla v. **celecula** [1. kis zsák, zsákocska, batyuba szedett holmi, cókmók; a hordás finom dörzsölődéséből (*c*) ill. ide-oda lengedezés (*l*) hangjaiból; v.ö. malajálam *cīla, śīla*, kannada *cīla, cīlu* (tarisznnya, szütyő), baskír *khálar* (bőrszák), örmény cigány *xal* (zsák); 2. (némely vidéken) ringyó], **culadár** [cula hordár, aki a culát viszi], **culhó** v. **curhó** [ringyó, ki mindenkihez hozzá corholódik];

C+M(B)

cimbalom [citeraszerű ütős hangszer, melynek fém húrjait fa verőkkel szólaltatják meg; őse Ázsiából arab közvetítéssel jutott Európába, ahol a cigány- és magyar népi zenészek által népszerűvé vált; nevét attól az ókori görög hangszertől vehette, melyet tányérok, fazekak vagy kétágú villás nyélre szerelt tányérok összeütésével szólaltattak meg (latin *cymbalom* < ógörög *κύμβαλον* (*kümbalon*) < *κύμβη* (*kümbé*; fazék, tál) + *βάλλειν* (*bállein*; dob, üt)); v.ö. francia *cymbales* (cintányér), olasz *cembalo* (cseballó)];

C+P

caplat [sárban v. sűrű akadályok közt járva talpával cuppogó, cappogó hangot hallat];

² Varga Gyula: [A népi táplálkozás Hajdú-Bihar megyében a XX. század első felében](#) (1993); 117. és 190. oldal

cipe v. **cipő** [könnyű, száratlan, vékony talpú lábravaló ruházat - tulajdonképp női lábbeli, de kényelemből finnyásabb férfiak is viselik; a lépéskor kiadott hangjáról; gyermeknyelven: *pipő*; v.ö. *tipor*, *tapos*], **cipeg**, **cipegcopog** [cipőben járva *cip* hangot csinál; keményebb talppal: *kipegkopog*], **cipellő** [kicsiny cipő, cipőcske; további becézései: *cipőke*, *cipellőke*], **cipész** v. **cipősz** [cipőkészítő, varga], **cipőcim** [(*Cypripedium*) papucsforma pilissel rendelkező gyógynövény; másnéven: *asszonyi lábbeli*, *erdei sárga papucs*, *Boldogasszony papucs*, *Mária cipőkéje*, *kakukkvirág*, *tarka ringópohár*];
cepel v. **cipel** [nehéz terhet hordoz, s emiatt ciheg-piheg; v.ö. *cih*], **cipekedik**, **cepelkedik**, **szepelkedik** [erőlködve, cipel, mintegy kapaszkodva halad, csípve ráakaszódik vmire/vkire];
cobukál v. **cubukol** v. **csobukol** [vízben, hóban, sárban bukdácsol, cupogva jár];
cup v. **cupp** [csók v. nedves test érintkezésének hangja], **cuppan**, **cuppog**, **cupog** [cup hangot hallat; pl. dagasztása közben a kovász, csók közben a száj, caplatás közben a sár];

C+R

cerkő [ijedtében *cer* hangot kiáltó szegedi halászmadár neve];
cirpel, **ciripel** v. **csiripel** [apró madár v. bogár vékony *cir* hangot ad ki];
corhol v. **curhol** [1. erősen vakar, különösen amikor bőrt kaszával tisztít, dörzsöl; v.ö. *horhol*, *horzsol*; 2. (székelyeknél) súrlódva csúsztat, vonszol; v.ö. *hurcol*];

C+V

civakodik, **civódik** [apró állatok éles, csevegő, sivítva veszekedő hangján szól, veszekszik];

KICSINYÍTÉS, RÖVIDSÉG, KESKENYSÉG; (APRÓ) ÚJ HAJTÁS

C

~ca, **~ce**, **~ci** [kicsinyítő képző, illetve gyökként kicsinységet, apró darabot fejez ki; v.ö. *~ka*, *~ke*, *~csa*, *~cse*, *~csi*; szláv *~ec*, *~ca*, *~ka*, *~ke*; ótörök *~č*, *~ča*, *~čā*; sumér *ug*; (apró, parányi, kicsiny)];
cipó [1. kicsiny, púposan kidomborodó magyar kenyér, félkenyér; 2. átv. ért. hátán v. mellen kidudorodó púp; elemzésre: kicsi (*ci-*) púp (*-pó*); gyermeknyelven: *pipó*; v.ö. *pupa* (a kenyér gyürkéje, dumója)];
cire [1. juh, melynek bárányát leölték, így cserebárányt szoptat; a *ci-* itt a kicsinységre utal, az *r* pedig a cserére, a visszahelyezés körkörösségére; v. ö. *csere*; 2. (Háromszéken) első bárányzású juh, itt az *r* a sarjra utal; v.ö. *cira*, *csíra*];
cók v. (őrségi tsz.) **cuvag**, **cubak**, **cubák**, **cupák**, **cujbak**, **copák** [ráadás darab, apróbb pótlék, toldalék; pl. ingó asztal lába alá tett pótlék, húsmérésnél többlet adag], **cókmók** v. **cókmók** [1. diribdarab ráadás rész húsmérésnél (farok, fül, köröm, nyelv stb.); 2. ringyongy féle celecula holmi; v.ö. *cucc*], **cúka** [(baranyai tsz.) kis zsák];
conci [kisebb konc, falatnyi húsdarab];
cucc v. **cucak** v. **cucaly** [kisebb-nagyobb darabokból álló holmi, felszerelés; v.ö. *cókmók*, *celecula*], **cucaj** [(Nógrád m.) kis mellény];
ci- [apró ide-oda mozgásokat kifejező gyök; a mozgásra az *i* gyökhang utal, a *c* a mozdulat apróságát, rövidségét és az ebből fakadó gyors irányváltást fejezi ki; v.ö. *ic-*, *iz-* gyökök];
cib- [a *b* pedig nyomatékosító és bővítő szerepű, jelezve, hogy egymás után végrehajtott több ilyen apró mozdulatot fejeznek ki a gyökből képzett szavak; v.ö. *bic-*, *fic-* gyökök], **cibabó** v. **cicabó** [mókus vagy evet másik neve, amely egy apró rágcsálóféle erdei állat, és jellemzően igen függő ide-oda futkos; e név adódhat még esetleg cincogó hangjából is], **cibak** v. **bicak**, **bicsak** [1- ficamodott, sántikáló, csupán apró mozdulatokra képesen ide-oda hajladozó; 2. (szegedi szó) facsatlás, melynek

segedelmével a gémfa a kútágas szarvai között forog; a *c* kezdetűnél a kis mértékben való elhajlás a kiemelt lényeg, a *b* kezdetűnél pedig a nyomatékosság], **cibaklik**, **bicaklik**, **bicsaklik** [csuklójából kificzamodik, félre hajlik, csuklik], **cibak** [1. fürthaj, üstök, amit megragadva meg lehet cibálni az alanyt], **cibakol** [1. üstökénél fogva megcibál, ráncigál; 2. (székelyeknél) a húst rosszul metéli, inkább cibálja, tépi (mint gerény vagy róka a tyúkot)], **cibál** v. **cipál** v. **cimpál** [rángat, ide-oda húzgál; v.ö. *cincál* (cibálva összekuszál), *cimpa* (aminél fogva szintén megcibálható az alany), *cipa* (cibálás eb), *tép*], **cibék** [balatoni halásznál jelenti azon láncos botot (éket), melyet lékes, azaz jeges vadászatkor a halász nyakába akaszt, s annál fogva vontatja, s mintegy cibálja, vagy cepeli a hálót], **cibertés** [sántikálva, bicegve járó; toldalékát illetően v.ö. *göcsörtös*, *hóbortos*], **cibik** [jellegzetesen behajlított lábbal, mintegy bicegve járó egyiptomi halászmadar; másnéven: íbisz], **cibikel**, **cibekel** [(székely szó) sántikálva, bicegve jár];

cica v. **cice** [macskák és szeretők nyájas, hízelgő elnevezése, a szóalak ered az állat hangjáról ill. jellegzetes, cikázó mozgásáról; becézve: *cici(ke)*, *cicus(ka)*; v.ö. *cic*, *cikáz*], **cica**, **cica-maca** v. **cika** [árokgrálás leányjáték, mely ide-oda futásból (cikázásból), s elfogósdiból áll; a fogó neve „macska” vagy „cicamaca”, a többiek „egerek”; akit elkap a macska, az lesz az új fogó³; van, amikor labdával játsszák; összetételei: *cikatér* (hely, ahol a cikát játsszák)], (székelyeknél) **cikófa** v. **ceka**, (elterjedtebb nevén) **cicaberke**, **cicamaca**, **macuka** [a fűzfa barkája, melyet virágvasárnap felszenteltek és varázstárggyá tettek, majd az ereszt alá tűzve a (cikázó) villámtól vártak oltalmazást, továbbá tűzbe dobva vagy a szántóföldek, kiskertek sarkában elhelyezve a barkát a jégesők, viharok távol tartását remélték; a bolyhos, gömbölyded virágzat a kiscicákhoz hasonlatos megjelenésű, de (főleg székely) nevét illetően közel áll a *cika*, *cikora* (csíra, hajtás) kifejezéshez is], **cici** v. **cice** [1. gyermeknyelvi szó az anya csecsére (különösen a mellbimbóra értik), a cumizó, szopó hangokból; 2. kicsi mell; v.ö. *cicés korsó* (csecses korsó)], **cici bú** [gyermeknyelven: kis borjú], **cickány** [(*Sorex*) az egérnél is apróbb bogárevő emlős; feltehetően cicogó hangja, illetve kicsiny termete miatt], **cictúr** [cickányféle, a vakondokéhoz hasonló ásólábakkal, a folyók mellékén él; Vajda Péter szóalkotása⁴], **cicűsz** [cickányféle, ujjai közt úszóhártyával, így teljesen víz alatti életmódot folytat; Vajda Péter szóalkotása²];

cicerél [hím madár párzik a nőténnyel (másképp: *gögérez*, *búbol* stb.); a folyamat jellemzően heves ide-oda mozgással, szárnycsapkodással, cikázva kergetéssel jár, ezt fejezhetik ki a *ci*- és *ce*-gyökszótagok; v.ö. *cucorál* (szurkál, bökdös)],

cicoma v. **csicsoma** [apróbb ékesség, mellyel ruhát, bútort, szobát, falakat kicifráznak; v.ö. *csecsebecse*];

cicő v. **cicó** [(*Thymelea*, *Stellera*) boroszlán, verébfű régi elnevezése; feltehetően az 1807-es Magyar Fűvészkönyv szerzőpárosának szóalkotásában; a teljes életciklusa mintegy 10 hét, azaz legfeljebb ennyi idő telik el a csírázásától magjai beéréséig], **cickoró**, **cicfark** v. **cickafark** [(*Achillea millefolium*) népi magyarázattal: az állat farkához hasonlatos alakú gyógynövény legelőkön; másképp: egérfark; szóképi magyarázattal: szárából (kórójából) számos apró hajtás, [hármás ágú cika nő ki](#)], **cictonya** [(*Hottonia*) a békaliliom régi neve, [levelei akár a szétágazó villám](#)]

cigere, **cigére** v. **cigle**, **cikle**, (dési tsz.) **cigli** [1. mind a két végén kihegyezett fáska, a melyet a földről, egyik végén bottal megütve, fölpattantanak s azután a levegőben messzire kiütnek⁵ (más nevei: *kótya*, *pige*, *bige*, *dólé*, *pincke*, *pilincke* stb.); v.ö. román *țurcă*, *picu* (cigere); *csűrözés*, *csűrközés*, *cövekelés* (egyéb, hegyes botokkal játszott gyermekjátékok); 2. (cigere alakban) gyermek hímvesszeje];

³ Juhász Ágnes: [Népi gyermekjátékok Csantavéren](#) (1996); 56. és 65. oldal

⁴ Georges Cuvier báró: [Állatország fölösztva alkotása szerint](#), fordította: Vajda Péter (1841)

⁵ [Magyar gyermekjáték-gyűjtemény](#); szerkesztette: Dr. Kiss Áron (1891), 467. oldal

cigony, cigon v. **szigony** [villás, több ágú (azaz hajtású) halászfegyver; v.ö. *cika*⁶, *cuca*, *csák*; latin *sica* (tör), eszkimó *tukáq*, *tukkak* (szigonyfej), sumér (korai din., Ur), óbabiloni *šukur*, akkád *šukurru* (lándzsa, dárda); óbabiloni *gug*, akkád *kakku* (fegyverként használt hegyes bot); szanszkrit *zaGku* (szög, cövek, karó, tör, nyíl vessző, lándzsa, fullánk; v.ö. *zaGk*, *zaGku* (félelem, kétely)), *zakti* (lándzsa), *vizAkha* (ág, villás elágazás), örmény *chax*, szláv *coxa*, litván *šakà*, lett *saka* (ág, hajtás), evenki *čewe* (villás ág)];

ciher, cihere v. **cihor** [(székely szó) nokros-bozótos az erdő szélén, ami jellegzetesen alacsonyabb növényzettel, apró harasztokkal, apró cserjékkel borított vidék; v.ö. *cser*, *cserje*];

cika v. (Baranya m.) **cikora**, (Tolna m.) **csikora** [csíra, új hajtás a magból; v.ö. *sziklevél* (a csírázaskor előtűnő első, jellemzően megkülönböztethető levél; a többi levél ebből fejlődik ki); kínai *zǐ* 子 (apró szem, mag, fiatal hajtás), 仔 (apró, pici, kölyök), szanszkrit *tuc* (gyermek, sarj); török nyelvekben *čik-* v. *čiq-* (kihajt, előjön), akkád *ziqpu* (hajtás), halha, kalmük *čičür* (sarjadék, kinövés), halha *čix*, monguor *čigi*, tulu, telugu *ciguru*, oromo *kiccuu*, burmai *kəuk* (csíra, hajtás), kurukh *cigā*, *cigī* (a földből elsőként kibújó növényrész), halha *čixle*, írott mongol *čikile*, evenki *čikilte*, kannada *cigi*, *cigur*, tulu *ciguruni*, katui *kə-*, *cat*, bahnári *kɔːt*, khmer *tuh* (csírázik, kihajt)], **cikába indul** [kicsírázik], **cikab** [(*cik-hab*) árapály régi elnevezése, azaz a tenger apadása-dagadása, midőn habjai mintegy cikázva föl-alá szállanak], **cikatűz** [innen-onnan elsütött lövések, melyek ide-oda cikázó lövedékkel járnak], **cikáz(ik)** v. (székelyeknél) **cékáz** [1. kihajt, csírázik; 2. a villám újabb és újabb hajtásokat indítva, újabb s újabb ágakra szakadva szeli át a léget; 3. ide-oda futkos, gyakori irányváltásokkal kergetődzik], **cik-cak** [ide-oda cikázó mozgásból fakadó, keresztbe-kasul húzott apróbb szakaszokból álló vonal; másképp: *szik-szak*; v.ö. *zeg-zug*], **cikk, cikkely** v. (örségi tsz.) **cükkü** [1. vmely egésznek egy kisebb része, szakasza, darabja, pl. árucikk, körcikk; 2. könyvnek kisebb szakasza, mely egyes részletes tárgyról (tömören) értekezik; 3. (CzF) a hitvallásnak egyes ágazata; v.ö. *cók*, *cókmók*; *szak-*, *szeg-* gyökök; tamil *sukku*, *sukkal* (kis darab, részecske), német *Stück* (darab), latin *sectio* (szakasz, rész)], **ciklász** [(*Geum*) cikkelyes kalászu növény; mai neve: gyömbérgyökér], **cikó** [(baranyai tsz.) a szoba kemencéje és fal közötti üres hely, azaz a szoba cikke, zuga; másnéven: kuckó, szurdék], **cikszár** [(*Polygonum*) a keserűfű régi neve, a sok bütyökkel sok apró szakaszra, cikkre tagolt szárából fakadóan], **cikó** [(székelyeknél) csikló, azaz emlős nőállatok szeméremtestéből kiálló, izgatásra érzékeny, csiklandós nyelvecske], **cikózik** [játszik, bolondozik, tréfál; v.ö. *csiklandoz*; német *kitzeln* (csiklandoz)], **cikta** v. **cikjuh** [öshonos magyar, viszonylag kis méretű juhajtó sűrű, durva gyapjával (*cikgyapjú*) és csigásan csavarodó szarvval; „Cihac szótárában úgy szerepel, mint olyan román szó, mely magyarból való”⁷; v.ö. *csiga*, *cigálya*; német *Zicke*, *Ziege*]; **cikornya** [cifraság, túlzott tarkaság, felesleges ékességek a beszédben, énekben, előadásban; v.ö. *cicoma*];

cincál [1. húst kontár módra vágja, v.ö. *cibál*, *csócsál*; 2. ráncigálva összekuszál], **cincár** [tanulatlan, kontár hentes v. mészáros];

cipa [ruhát cibáló, rángató, tépdelő eb], **cipál** [lásd: *cibál*], **cipárol** [újra és újra cibálgat, tépdés], **cipők** [fözlálló görbe fa, a tiszai hidas kompok oldalán, melyhez a vontatókötelet kötik; v.ö. *cibék*];

cir- [rövid (c) körkörös (r) mozgást (i) kifejező elvont gyök; v. ö. *ker*, *kör*, *kir*, *kür* stb. gyökök; latin *circa*, *circum*, *circulus* stb.] > **cira** v. **cila** [cica, macska; e nevét vélhetően onnan kapta, hogy kedvencként gyakran cirógatják], **cira** v. **céra** [(székely tsz.) 1. veszedelmes mirigyszerű kelés lovak fejében; 2. krumpli v. más zöldségek friss hajtása; v.ö. *csira*], **ciráda** [(székely tsz.) cifrázat, cikornya, díszítés, főleg kacskaringós, virágmintás díszítés], **ciráz** [(székely tsz.) cikornyákkal, virágmintákkal

⁶ Magyar Adorján: [Az Ősműveltség - Székely](#)

⁷ Herman Ottó: A magyar pásztorok nyelvkincse

díszít; v.ö. *cifráz*], **cire** v. **fenyőfacire** [(székely szó) 1. szerszámnyélnek szánt, válogatott minőségű, egyenletesen kerek törzsű fa (főleg fenyő); rendszerint csűrök, istállók, színek oldalához támasztva látni őket régi típusú gazdasági udvarokon⁸; 2. hosszú rúd, pózna, pálca (amivel hadonászni lehet)], **ciréz** [(székely tsz.) pálccal (cirével) hadonászik, ütlegel], **cirák** [védenc, kedvenc – azaz mintegy cirógatott személy; v.ö. *cira*, *cirógat*; **török csirák** (ügyfél, védenc)], **cirkál** [1. vmit körbejárva, kerülgetve megvizsgál, megszemlél; 2. járőröz (pl. erdőben, utcán); 3. körkörös fel-alá járkálással vallat, kérdezet; 4. köröztet, kerestet, nyomoz], **cirkalom** [1. körző; körök rajzolására, szögek és távolságok mérésére szolgáló mérnöki eszköz; 2. óra számlapja, melyen a mutató köröz, körbejár], **cirkász** [(székely szó) erősen kallózott gyapjúsövet], **cirógat** v. **cirókál** [körkörös mozdulatokkal simogat; hízélgésből, kedveskedésből, vagy kérlelés, nyugtatás, csillapítás végett kezeit a test valamely részén húzogatja], **ciróka** [cirógató, simogató, hízélgő], **cürmöl** [1. cirógat; 2. hozzásimul, dörgölőzik];

civészel [(székely szó) összevissza csapkod, hadonászik; v.ö. *csiváz*, *csóvál*, *cipál*, *cibál*; latin *ceveo* (csóvál, farát mozgatja), *cseh kývat* (csóvál)];

C+(N)D

céda v. **ciéda** v. **candra** v. **sandra**, **handra** v. (becézve) **candi** [1. csélcsap, kirugó, könnyelmű leány, szajha; elemzésre: feltehetően a pajkoskodás hangjaiból, vagy (CzF): *té-ta*, azaz ide-oda csapongó, tengő-lengő; véleményem szerint az *s* és *h* kezdetű változatokból valószínűbb, hogy a vágyakozó ábrándozást, gyöngéd érzelmeket kifejező *and-* gyök adja az alapot, a *c* itt becéző vagy a csókolózás hangját idéző előhangként van jelen; v.ö. *cődör*, *candra*, *cudri*; a **román tundră**, **szlovén cundra**, **horvát candra** a magyar szó átvételének tűnik; 2. hanyagul, hiányosan (azaz alig-alig, kis mértékben), rongyosan, piszkosan öltözött v. rendetlenül, gondatlanul, hanyagul dolgozó; v.ö. *ciderál*], **cédálkodik** [cédaként viselkedik, pajkosan szemtelenkedik];

cedele v. **condora**, **condra** [székelyek fekete durva gyapjúból szőtt és készült hosszú ujjas köntöse; másképp: *szokmány*];

ciderál [(kemenesalji tsz.) tengődik, alig-alig él – s így ruhája, megjelenése rongyos, hanyag; a *c* gyökhang az öltözet fogatkozottságát és az apránkénti éledgelést fejezi; v.ö. *céda*, *cődör*, *codora*];

códli v. **cudri** [ringyó, szajha];

codora, **condra**, **condora** v. **cundora** [1. szakadt ruháról csüngő, fityegő rongydarabka; v.ö. *csüng*; 2. lotyó, ringyó], **condor** v. **cudar** [1. rongyos; 2. alávaló, gyalázatos, aljas];

cődör [1. (Zala m.) rosszhírű, rossz viseletű nőszemély; 2. (Balaton mell.) rongyos], **cődörnév** [csúfnév];

C+K

cikkad v. **szikkad** [nedvességét veszve soványodik, szárad], **cikasz** v. **csikasz** v. **szikár** [sovány, vékony, aszott; v.ö. *szigorú*, *csekély*];

C+N

cin- [kicsi, vékony (*ci*), nyúlánk (*n*) jelleget kifejező elvont gyök]

cinabár v. **cinábor** [vézna, sovány], **cincár** [vékony, nyúlánk, sovány derekú (növény, borgár, leány); v.ö. *cincér*, **román țânțar** (szúnyog)], **cincifinci**, **incifinci** [kicsi, vékonyka, törékeny, túlérzékeny, nyápic ifjú v. leány], **cincér**, **cincér** v. **cincinbogár** [fákba magukat beevő, vékony testű bogár, mely cincogó-ciripelő hangot hallat], **cincur** [(*Bombylius*, pöszörlégy) mély bűgő hangot hallató, virágokon repkedő, igen karcsú, hosszúkás légyfaj], **cingár** v. **cangár** v. **cigár** [elsoványodott, szikár (ló); v.ö. *szikár*, *cikasz*; **óakkád**, **óbabeli sig** (sovány, vékony); **cigar** (hosszú, vékony rúddá sodort dohány)], **cingerdarázs** [kifejezetten vékony derekú, hosszúkás mezei darázs-faj], **cingolán**, **cingolány**

⁸ Kisné Portik Irén: [A fenyő hasznosítása a Székelyföldön](#) (2006)

[(*Cicindela*, homokfutrinka) homokos helyeket kedvelő, karcsú derekú, futó bogár], **cinkó** [1. (székely szó) növendék leányka, másképp: **cinka**; 2. a hagymanemű növényeknek még föl nem repedt magtokja s a vöröshagymának kora tavasszal kihajtott első csira-szára; ez másképp: **cikó**; v.ö. *cika*]; **cinkus** [1. vékony, hegyes vaseszköz, melyet a bányászok feszítésre használnak; 2. „királyné pálcája”, pünkösddőléskor a leányok egymás közt verselve átadott pálcája; 3. rováspálca – különösen a hasított rovásnak az adósánál maradt része; a pásztoroknál is a gazdának adott, ellenőrző rész; 4. (székelyeknél) szavazásra (v.ö. *nyíl*), földek sorshúzásos felosztására (ld. *cím*, *nyílhúzás*), állatok s faanyag számlálására szolgáló cédula; vásárba vitelhez használatos vámengedély, átvételi jegy; zsineges mérőeszköz; (megj.: ezeket a tevékenységeket a pásztorok régen rováspálcán jelölhették, innen őrződhetett meg a név)], **cinkusozás** [rovásozás, megmérétezés], **cinkusvonás** v. **cinkushúzás** [nyílvonás, nyílhúzás, azaz sorshúzásos felosztás; ld. *nyíl*];

Cs HANGTÓL KÖLCSÖNZÖTT ÉRTELEMME

C

cuca v. **cúca** [a nyárs, csáklya, szigony hegye; v.ö. *csúcs*; a *c* itt feltehetőleg a fegyver hegyének kicsinysége miatt indokolt (v.ö. hegyecsúcs)], **cucál** [csáklyával, szigonnyal szurkál, bökdös], **cucáz** [hajót, dereglyét, ladikot csáklya segedelme által tolja előbbre];

C+G

cigolya [ld. *csigolya*], **ciglevessző** [hirtelen felsudaradó vékony piros vessző, melyből kasokat, s finomabb kosarakat kötnek; v.ö. *csigolyavessző* (csigolyafűz vesszeje)];

C+K

ceklye [*csekle*, azaz kelepce];

C+L

celleng [ld. *cselleng*; v.ö. *szanszkrit csal*, *hellén kelló*, *litván kelu*, *német schlenkern*];

celőke v. (Balaton mellékén, Dunántúl) **celőke** v. (Csallóközben) **celőte** [dorong, husáng, pózna, hosszú vékony rúd, nagy bot, különösen akkora és olyan, mellyel ütni, verekedni lehet; 2. (Somogy m.) bokros hely, furkósbot; v.ö. *cölönk*, *cire* (ütlegelésre használt dorong, pálca), *celő* (ökörhajtó szó, melyhez általában ostorral, pálcával – celőkével? – való ösztökélés társul), *ecselő* (sűrű fogasú gereben), *cső* (1. csikóhajtó szó; 2. hengeralakú üreges rúd)];

cillár [(*Paris quadrifolia*), csillárszerű alakú növény; másképp: farkasszőlő, négylevelű fű; v.ö. *csillár*];

C+M

cemende, **ceménde** [(tájszó) 1) Balaton és Bakony vidékén: lompos, rendetlen öltözetű, ronda; 2) Győr tájékán: *czele-czula*, *cók-mók*, *retyemutya*; 3) sok helyütt elterjedt jelentésben: *candra*, ledér hölgy], **cement ruha** [(ormánysági tsz.) szennyes ruha];

cempel [1. (Tolna m. tsz.) cérna- v. szalagtartó karika; 2. (székely tsz.) kolbászforma tekercs, a melyen a gyapotot pödrik, sodorják; v.ö. görbedés alapfogalmú *cemp-* gyök], **cempelez** [gyapotot a fonásra előkészít, sodor];

cima [*csima*, azaz fiatal hajtás, bimbó; v.ö. *csimota*, *csimasz*, *csimbók*, *csemete* stb., *csom-* gyök];

cimpa [orr vagy fül porcogója, kiálló, ill. lelógó része, melybe ékszett szokás akasztani, illetve aminél fogva megcibálható az egyén; v.ö. *cimpál* (cibál), *csimbáلكodik* v. *csimpajkodik* (akasz kodik, függ)], **cimpaorrú** [lapos, belapított orrú];

comb v. **cobók**, **cubók**, **cubák** v. **cupak** [1. a lábszárnak felső, vastagabb, kidudorodó része, vastag húsa; 2. inas lábszárcsont; v.ö. *csombék*, *csombók*, *csombor*], **combó** [(Balaton mell. tsz.) bábasegéd, ki a szülő combját fogja], **combos** v. **cobókos** v. **cöpekes** v. **cupakos** [izmos, erős combokkal bíró legény; vaskos, erős tövű szeg; v.ö. *köpcös*], **comboly** [combos bogárfaj];

C+P

cupér v. **pucér** [*csupasz*, meztelen; v.ö. *csupa*, **török csiplak** (*csupasz*)];

C+T

cete v. **cetkény** [kenderből vagy vesszőből font vastag gúzsforma kötél, mellyel a vízi lengő malmot a parton levő karóhoz kötik, odacsatolják; v.ö. *csat*];

C+V

cövek, **cöek**, **cüvek**, **cüjek** [egyik végén hegyesre faragott kisebb karó, melyet hegyével lefelé vernek földbe; v.ö. *tő*, *cső*, *ék*; **bajor-osztrák zwek** (szilánk, ék, szeg alakúra faragott fa, amelyet a céltábla közepébe vernek), **zwik** (szeg, csapszeg kocsikeréknél), középelnémet **zwec** (ék, szeg, célpont), német **Zweck** (cél, értelem); szerb-horvát, szlovén **cvek**, cseh, szlovák **cvok** (egy fajta szeg)];

K HANGTÓL KÖLCSÖNZÖTT ÉRTELEMMEL

C+M

cammog [*kammog*, azaz kampósan behajlított lábakkal, komótosan, lassan, lomhán jár, mint a medve, vagy sunyin lehajolva a zsákmány után lopózó farkas, ólálkodó róka; v.ö. *kam-* gyök, *canga*, *cankózik*; **szanszkrit gam** (megy), **óészaki koma**, német *kommen*, angol *come* (jön)], **compolyodik** v. **szompolyog** v. **sompolyog** [alattomosan jár, oson]; **cámoly** [(*Aquilegia*), kampósan begömbült pilissarkantyúkkal rendelkező növény];

C+N

canga [1. (hevesi tsz.) kivénhedt, cammogó juh; 2. (hortobágyi tsz.) fiavesztett anyajuh; v.ö. *cammog*, *kam-* gyök], **cangár** [lesoványodott, szikár (ló), akinek lábai össze-összecsucsklanak, így már csak cammogni képes; v.ö. *szikár*, *ci(n)gár*, *cikasz*], **cankózik** [lassan, ólálkodva, czammogva jár, bujdosik; v.ö. *csangó*, *csángó* (bujdosó)];

C+P

cap v. **cáp** [(székely tsz.) kecskebak; v.ö. **latin caper**, **román țap**, **cseh**, **szlovák cap** (bak)], **cápány** [gyomorbuok];

capa v. **cápa** [1. hatalmas állkapccsal és fogakkal rendelkező ragadozóhal; 2. a cápa lenyúzott bőre (pl. *capával borított nyereg*); 3. átvitt értelemben: kapzsi ember (pl. *tőzsdecápa*); feltehetően hangutánzó az állkapcsok összecsapódását idézi; v.ö. *kap*, *bekap*, *állkapcs*, *csap*; **török köpek baliğı** (cápa; szó szerint: „kutyahal”; v.ö. **ótörök kaplan** (tigris), *kap* (elkap, megragad)), **szuahéli kapungu** v. *papa*, **taino tiburon**, **valenciai tiburo** (cápa), **gilbert-szki tapap** (egy fajta cápa), **nauru-szki egop** (pörölyfejű cápa); ezzel szemben a világ nagy részén leginkább a körkörös úszása szolgáltathatta a nevet: **ógörög karkhariasz**,

latin *carcharias*, észt *kõhrkalad*, héber *karisz*, angol *shark*, az északi nyelvekben és a jiddisben pedig különféle tulajdonságairól nevezték el, pl.: óészaki *har* (nagy) > óészaki, finn, észt *hai*, lett, litván *haizivs*, dán *haj*, holland *haai*, régi német *Hai*, régi angol *hay*, *haye* (cápa)], *caphal* [(Barracuda) szintén állkapcsáról és fogairól ismeretes hal, a tenger farkasa];

S HANGTÓL KÖLCSÖNZÖTT ÉRTELEMME

C+D

cadar [barmot ütlegelve haladásra sürget, sebesen hajt; egyezik az általánosan elterjedt *hadar* szóval, ami Kemenesalján *sadar* módjára ejtett];

C+N

cankó [*sankó*; a sörnek, pálinkának, égett bornak alja, salakja, utója; v.ö. *sonkoly*];

SZ HANGTÓL KÖLCSÖNZÖTT ÉRTELEMME

C+B

cabár [(Szatmár vidéki tsz.) szabadon, őrizet nélkül kóborló állat, nyája hagyott barom; v.ö. *szab-* gyök, *zabolátlan*, *csapong*], *cabol* [(szatmári tsz.) mondják baromról, midőn szabadon kóborol, csatangol, így esetleg kárt tesz], *cábér* [(szatmári tsz.) szabados, kicsapongó, kihágó, illetlen magaviseletű], *cábérkodik* [cábérként viselkedik, illetlenkedik, túl sokat megenged magának];

C+L

(bodrogközi tsz.) *colop* v. (elterjedtebben) *cölöp*, *cölömp* [földbe ásott vastag fa, ágas, nagy karó, amihez hajókat kötnék vagy hídlábként szolgál; elemzésre: *oszlop* v. *szolop* > *colop* > *cölöp*; v.ö. *cölönk*, *celőke*; finn *tolppa*, tót *sztlp*], *culáp* [(Szabolcs m.) sasfa, ágas; (Túrkeve) fából v. téglából rakott oszlop; v.ö. *colop* v. *cölöp*]; *culák* [1. *szulák*, azaz apró szúrós tüske, karó; 2. ágas, oszlop; v.ö. *culáp*];

C+M

cím [(nyelvújításkori elvonásnak tartják a *címer* szóból) 1. azonosításra szolgáló, feltüntetett megnevezés, homlokirat, felirat levélen, könyvön, újságban, épületen; 2. tiszteletnév, tisztségnév; 3. fejezet törvénykönyvben; v.ö. *ím*, *íme* (feltüntető, bemutató szó), *szám* (jelölés, írásjegy; személyi ismertetőjegy; ld. *számba vesz* (*elismer*), *számít* (*fontos*)); ógörög *széma* (jel), *hausza kaanuu* (cím, szalagcím), *bolgár, szerb, horvát ime* (*ime*) (név, megnevezés)], *cimbor* [(Elymus) füzérkéi kettesével vagy hármasával ülnek a gerincen, egy-egy bokorban; minden bokor tövén négy vagy hat murva, úgy hogy minden füzérke alá kettő jut, mintha cimborák volnának], *cimbora* v. *szimbora* [1. pajtás, társ jóban-rosszban; Erdélyben s a Tisza mellékén cimboráknak hívják egymást oly gazdák, kik marháikat összefogván egy szekérbe, köz erővel végzik munkáikat; 2. szövetség, társulás; elemzése talán: cím-pár; v.ö. *cím*, *szám*, *szomszéd*; ógörög *szém-*, *szüm-*, *szün-* (együtt, össze-), latin *cum* (-val/-vel), *com-* (össze-), *compar* (egyenlő viszonyú; társ, bajtárs, tisztárs, cimbor)], *címer* [1. képpel, rajzzal ékesített pajzs, mely egyes személyek, családok, nemzetségek, műhelyek, társulatok és országok ismertető jegyül szolgál; 2. átv. ért. ismertető jegy, pl. szarvas címere az agancs, madarak címere a tollbúb, növények címere a bugás viráguk, bokrétájuk; v.ö. *cipőcim*, *szírom*, *pilis* (szíromlevél a bokrétán); német *Zimier*, spanyol *cimera*, francia *cimier*, olasz *cimiero* (sisaktaraj, sisakdísz); 3. átv. ért. feltűnő, kiváló,

pl. borjúcímer a borjú combja; botrányosra mondják: *falú címere*, *akasztófa címere* stb.; v.ö. *francia cimier* (szarvas- v. marhalapocka), német *Ziemer*, *bajor-osztrák zämer, zeimer*, középelnémet *zimere* (szarvas v. őz hátrészének húsa, bikacsök), *címel* v. *címez* [1. címénél fogva megszólít; 2. levelet, küldeményt címmel ellátva küld], *címszerű* [címéhez és nevéhez méltó, valódi, eredeti, hiteles], *címzetes* [rangot, hivatalt illető címzettel bír ugyan, de annak jogbeli és kötelességi szoros gyakorlatában nincsen, pl. címzetes püspök, aki nincs felszentelve];

C+N

cinkos v. (székelyesen) *cihos* [1. bűntárs, összejátszó; 2. bordélyokban nőket kerítő; v.ö. *csín*, *cimbora*; ógörög *szün-* (össze-); 3. (székelyeknél) a földön, vagy réten jegyül tett karó, vagy a kihúzott karójegy után esett osztályrész; v.ö. *cím*];

C+R

cirom [(a korom, szurom ejtésváltozata) tapadás, ragacsos fekete szenny], *cirmos* [kormos, szurtos, piszkos szürkés-fekete szín (régén farkas, kecske, juh jelzőjeként volt ismert, manapság már inkább csak macskákra használatos); v.ö. *racka* (fekete, ill. kevert szőrű juh)], *cirmol* [korhol, dorgál, fedd; mocskol, gyaláz];

Z HANGTÓL KÖLCSÖNZÖTT ÉRTELEMMEL

C

~c [huzamos ideig végzett cselekvést, annak eredményét v. cselekvőjét kifejező képző; elemzését tekintve: -z vagy d-z vagy t-z > c; pl. jobbára *n*, *m*, *r* végzetű elvont gyökök után **1.** nevet képez: *suhan-oz* > *suhan*c, *göm-öz* > *gönc*, *pör-öz* > *pörc*, *mor-oz* > *mor*c stb.; **2.** igét képez: *bon-cz-ol* = *bom-t-ol* v. *bon-t-oz-ol*, *dön-cz-öl* = *dön-t-öl* v. *dön-t-öz-öl*, *hor-cz-ol* = *hor-d-ol* v. *hor-d-oz-ol* stb.; **3.** egyes vélemények szerint: *nyol-tíz* > *nyolc* v. *nyóc*; *külön-tíz* > *kilenc*, *három-(t)íz* > *harmi(n)c*; **4.** *d*, *t*, gy helyképzőkhöz hasonló: *Barc*, *Apc*, *Gönc*, *Tarc* stb.];

Idegen eredetűek:

cár [orosz uralkodó, császár a *latin ceasar* (uralkodó) rövidüléséből; v.ö. magyar *úr*; *szanszkrit sur* (uralkodni), angol *sir*, francia *sire* (úr)];

cebra [fekete-fehér csíkozású lóféle afrikai állat; *latin neve: Asinus cebra* vagy *Equus zebra*, innen adódott a magyar név is, ami ma inkább *zebra* alakban él; neve végső soron afrikai eredetűnek tartatik, amely a portugál, spanyol, olasz közvetítéssel terjedt el a világban];

cécó v. *cicó* [(olasz *chiasso* (felhajtás, láрма)) lármás multság, hűhó];

cédrus [(*latin Pinus cedrus* < ógörög *κέδρος* (*kédrosz*)) jellegzetesen magasra növvő fenyőféle; v.ö. *ciprus*];

cédula, *cetli* [papirosjegy, kis levél vagy lap alakjában, mely különféle használatra szolgál; magyarul: jegy, lapka; szláv, ill. német szó átvétele; v.ö. , ógörög *σχιδνος* v. *σχέδη* (*szkhídnosz* v. *szkhédé*; a papyrus csemete levelének egy kiszakasztott szelete) > *latin scheda* v. *scida* (egy szelet papiros, cédula), német *Zettel*, orosz *cedulka*, cseh, lengyel, olasz, spanyol *cedula*, francia *cédule* stb.];

cég [(német *Zeig*) kereskedelmi vállalat; v.ö. *céh*], *cégér* [(német *Zeiger*) céhjelvény, címer; üzlet vagy műhely elé jól láthatóan kiakasztott tárgy, vagy jelképes ábrázolás, amely jelezte a kereskedelmi vagy ipari tevékenységet; tréfás néven: *Péter szakála*];

- czéh** [(orosz, ukrán *чех* (cseh), litván *cechu*, szlovén, cseh, lengyel *cech*, szlovák *ceh*, német *Zech*) iparosok közös érdekeltségű szakmai egyesülete; v.ö. **szanszkrit** *sac* (összeáll, egyesül vmilyen közös érdekből, csatlakozik valakihez; tartozik vkihez/vmihez, követ, engedelmeskedik)], **céhel** [(német *zechen*) iszogat, dúskál, lakmározik, mint céhekben szoktak];
- cékla** [(horvát, szlovén, szlovák *cvikla*, görög *τευτόλο* (teutlo) v. *szeuklon* (cékla); ógörög *küklosz*, latin *cycla* (kerek)) sötétvörös, répaszerű kerekded növény; alfaja a *mángold*; v.ö. *cékláz* (kerület)], **cékláz** v. **cékléz** [(kemenesalji tsz.) csavarog, tekereg, dolgot kerül; v.ö. *cikáz*]
- cél** [(német *Ziel*) 1. kitűzött pont, elérni kívánt állapot; 2. szándék, szellemi irány; 3. lőfegyver irányzéka, amely elősegíti a találatot; 4. (uticél) a bejárt út vége, végpont, beteljesedés; v.ö. *csele-ekszik*, *teli*, *teljes*; ófelnémet *zil*, szláv *cil* (cél), ógörög *τελ-* (tel-) gyök: *τελέθω* (teléthó; beteljesedik), *τελειότης* (teleiότης; teljesség, tökéletesség), *τελέω* (teléo; végrehajt, elvégez), *τέλος* (télosz; vmi kimenetele, beteljesedés; cél, eszmény); **szanszkrit** *til* v. *till* (indul, megy vmi felé), izlandi *tili* (érvény, kitűzött cél), óészaki, ófríz, óangol *til* v. *till* (-ig)], **céltalan** [nincs célja, nem tudja, mit tegyen, merre menjen], **céloz** [vmit elérhetési pontul tűz ki; irányoz, vmire rámutat, utal, érint], **célszerű**, **célirányos** [alkalmas a kitűzött cél elérésére], **céltan** [1. célzást, céllovászi szabályok tana; 2. (teleologia) a dolgoknak a cél szempontjából való fölfogása, az a felfogás, hogy bizonyos dolgok egy bizonyos cél elérése érdekében, azokat szolgálva jöttek létre vagy léteznek];
- céla** v. **cella** [(latin *cella*) kolostori szoba; v.ö. *lak*, *lakás* (a *cel-* tükrözve: *lak-*)]
- celler** v. **zeller** [(ógörög *σέλινον* (petrezselyem) > olasz, finn *seleri*, német *Sellerie*, francia *céleri*, angol *celery*, horvát, cseh *celer*, bajor-osztrák *zeller*) erős illatú, gyökeréért és leveléért termesztett zöldségféle];
- ceremónia** [(latin *caeremonia*) szertartás, tiszteletadás]
- cereny** [(latin *cerium*) az 58-as atomszámú vegyelem neve a római *Ceres* isten nevéből]
- cerkad** [(német *zehren* (fogy)) gebed, döglésnek indul]
- cérna** [(német *zwir* (kettő) > *Zwirn* (cérna)) kétszeresen sodrott, varrásra való fonál]
- ceruza** [(latin *cerussa*) fába foglalt hosszúkás, kénes ólomból – manapság inkább grafitból – öntött író, rajzoló eszköz; újabb neve: *írón*, *rajzón*];
- cet** v. **cethal** [(ógörög *κῆτος* (kétosz); latin *cete*, *cetus*) hatalmas tengeri emlős, amire a régiek sárkányszerű viziszőnyként tekintettek, lásd Biblia], **cetló** [rozmár];
- céza** v. **cséza** [(latin *cisium* (talyiga, könnyű kétkerekű szekér)) lógós kocsi; rugótollas korbáju, födeletlen könnyű kis hintőféle kocsi]
- cigány** [nemzetközi szó, eredetileg az ógörög *ασιγανος* (atsziganosz; érinthetetlen, törvényen kívüli) szóból; indiai eredetű nép, amely világszerte a hamisságáról, ravaszságáról élősdí életmódjáról ismert, így csalással, hazugsággal, helytelenséggel kapcsolatos szavak születtek belőle (*cigánykodik*, *cigányút*, *cigánykereset* stb.); ma ezen a megítélésen több cigány származású igyekszik változtatni becsületes életmóddal]
- cink** [1. csíny, csalás, játékban tisztességtelen előny; pl. *cinkelt kocka* (súlyozott kocka, ami mindig a kívánt értéket mutatja), *cinkelt lapok* (hamiskártyások megjelölt lapjai); v.ö. német *zinken* (jelöl, jelt ad); 2. kockajáték (másként: pilinck, pigá)];
- ciprus** [(ógörög *κυπρίσος* (küparisszosz), latin *cypressus*) örökzöld, romlásnak kitűnően ellenálló sudár keleti fafaj, a fenyővel rokon; az állandóság és a szentség jelképe, gyakran készítettek belőle írotáblákat, hajókat és bálványszobrokat; a számottevő hasonlóságuk miatt keveredett a *cédrussal* – amit a Gilgames-eposzban istenfaként is említenek –, de két különböző növényről van szó; a görög mondavilágban az alvilág fája (koporsókat készítettek belőle), a növény Küparisszosz mondája szerint egy véletlenül lenyilazott szarvas iránti gyászból született; v.ö. *tprus* (a ciprushoz hasonlító)

hangalakú és jelölésű rovásjegy), **héber gófer** (Noé bárkájához használt fa neve; ld. *Gen 6:14*), **Ciprus** [(ógörög *Κύπρος / Küpros*) egy görög sziget, neve a ciprusfák földjét jelenti]

cirfandli v. **cilifánt** v. **cilifaj** [(német *Zierfahner*) Somló hegyén díszlő vékony héjú szőlőfaj, másképp: *német szőlő*];

cisza [1. (székelyeknél) fiók; v.ö. latin *cista* (szekrény, láda, fiók); 2. kötőszövetes tokkal körülvett folyadékkal v. gázzal teli testüreg; v.ö. *ciszterna* (csatorna), ógörög *κύστη (küszté; hólyag, tömlő)*]

citera [(ógörög *kithara*) népi 7-11 húros hangszer, amelyet pengetéssel szólaltatnak meg; v. ö. perzsa *tar* (húr) > perzsa *setar* v. *sihtar* (szitár; perzsa többhúros pengetős hangszer) > arab *qitar*, spanyol *guitarra* (gitár);]

citrom [(latin *citron* < ógörög *κίτρο* < vélhetően: *κέδρος (kédrosz; cédrus)*) aranysárga, igen savanyú, jól hűsítő médeai gyümölcs];

cókó v. **cokol** [(olasz *zoccolo*) szerzetesek által viselt, szíjjal felkötött fatalpú cipő, papucs; v.ö. *cók*];

cökör [(német *Zecker*) székely szó: szatyor, kosár; v.ö. *cók*];

cukor [nemzetközi szó; kelet-ázsiai eredetűnek tartott édesítőszer; az iszlám elterjedésével Perzsiában, majd Indiában, illetve olasz és spanyol közvetítéssel máshol is tömegcikké vált az i. sz. VII. században, majd a XI. században Európában; v.ö. szanszkrit *sharkara* v. *zarkara* (kavics, sóder, durva homok – v.ö. *csikorog*; barna cukor, őrölt cukor), *zArka* (őrölt cukor; v.ö. *zAr* (gyenge, gyarló, erőtlen), *zara* (pusztít, tépáz)), perzsa *shakar*, arab *sukkar*, orosz *caxap*, német *Zucker*, olasz *zucchero*, spanyol *azucar*, szerb *cukar* (cukor)];

